

דפי עיון

במפרשים

"ליהודים היתה אורה" אמר רבי יהודה:
אורה - זו תורה.

וכך הוא אומר:
"כי גר מצוה ותורה אור" [מגילה ט"ז]

לזכרה של: אורה מושקוביץ ע"ה
משואות-יצחק

יו"ל ע"י מ. מושקוביץ * משואות-יצחק 79858, ד.ג. שדה-גת * טל': 08-8581440 * פקס: 08-8503835

שנת תשס"ו

פרשת וארא

א. ספורנו.

23. שבעת צרתם יודעים לפנות אל ה', כלומר, ביסוד של האומה יש דביקות בה', ואם התרחקו ממנו עקב סיבות שהזמן גרמן (כפי שביאר רבינו לעיל שם), בעת מבחן חוזרים אליו (מעין הסבר הרמב"ם הל' גרושין ב, כ, בענין כופין אותו עד שיאמר רוצה אני). 24. כי הברית היתה עם האבות ובניהם. פנייתם אל ה' בעת צרה מוכיחה כי אמנם בני בניהם של האבות הם, ולכן יש על מי שתחול הברית. ועיין היטב לעיל ברבינו ב, כד, ובביאורנו שם. 25. כלומר, על ידי ששמע את רנתם, ראה בצר להם, ולכן "ויזכור להם בריתו". 26. הוא קבלת תפילתם = "נאקתם".

פרק ו' פסוק ה': (ה) וגם אני שמעתי. וסבה שלישית לגאלתם היא, ששמעתי נאקתם ונתפלתם בצר להם. 22. ואזכר את בריתי. וכן 23 נעשו ראויים שאזכר להם בריתי 24, קענן "וירא בצר להם בשמעו 25 את רנתם 26, ויזכר להם בריתו" (תהלים קו, 21. שמיעת נאקתם לכשעצמה היתה מחייבת רק את שחרור בני ישראל משעבוד מצרים. 22. ועיין בדברי רבינו לעיל (ב, כג-כה) ובהערה מס. 74 בביאור המונחים "נאקה" ועוד.

אלוה

1. קרא את הפסוק ונא אמה קושי אפשרי מוצא פרשנו כאן?
2. אמה תוצאה יש לכך שהקב"ה "מואצ" את תפילתם?
3. איך ומה "נעשו ראויים שאזכור להם בריתו"?
4. פרשנו מרחיב את יסוד האלע "דביקות בהקב"ה" איך זה בא לידי ביטוי כאן?
5. עם מי היתה הברית ולמה ואיך היא מופצלת צתה?
6. "מואצ, ראה, זכר" התוכל להסביר תהליך זה כהסבר ליחסי הקב"ה-עם ישראל?

* * *

ב. אור החיים.

פרק ו' פסוק ה':

השעבוד שמצרים מעבירים אותם הוא ששמעתי. ועיין מה שפרשתי בפסוק (לעיל ב' כג') ותעל שועתם אל האלהים מן העבדה. גם יתישב לפי שאר הדרוכים שכתבנו והמשפיל יבין:
ואזכר את בריתי פ"י גם כן לגאולם לתת להם את הארץ, והיא הברית הרשומה בספר, ואני מקדים בזמן זה לצד הרחמים כמו שכתבנו למעלה.

(ה) וגם אני שמעתי וגו'. אומרו וגם פ"י מלבד שהתפללו למדת הרחמים ומלבד אהבת האבות ובריתם יש בחינה ג' שלצד צעקתם לכד מהשעבוד שמע ה' קול צעקתם מקאב לב. והוא אומרו וגם אני, ופ"י אני הוא שם הרחמים שאמר בתחלה ויאמר אליו אני ה' מצד רחמי לכד שמעתי את נאקתם פ"י צעקה מקאב לב כחלל הנואק מבלי צדף תפלתם, והוא שדיק לומר אשר מצרים מעבירים אותם פ"י בחינת צער

אלות

1. עליו "בחירות" מוצא פרשנו כאן, מה הם ומה ההבדל ביניהם?
2. היש הדרכתיות ככך?
3. מה עשה "צער השיעמוך"?
4. מהי הכרית ואף מה היא מביאה?

* * *

ג. אברבנאל

פרק ו' פסוקים ט'-יב': השאלה החמישית באמרו: "ולא שמעו אל משה מקוצר רוח ומעבודה קשה" (ו, ט). ומשה עשה על זה קל וחומר: "הן בני ישראל לא שמעו אלי ואיך ישמעני פרעה" (ו, יב). והיא, שמבואר¹ הוא שיש על זה פרכא רבה², שנאמר: מה לישראל שלא שמעו מפני קוצר רוח ומעבודה קשה, תאמר בפרעה שאין לו קוצר רוח ולא עבודה קשה, לא ראי זה כראי זה.

וספר הכתוב, שהגיד משה את הדברים האלה לבני ישראל, ושהם לא שמעו אל משה³ מקוצר רוח ומעבודה קשה. והן שתי סבות: האחת - קוצר רוח, רוצה לומר שקצרה נפשם בעמלם. והשנית - בעבודה קשה שהיו עושים, שלא היה להם פנאי אפילו לשמוע בשורות טובות. והיה אם כן הקוצר רוח - בנפש, והעבודה קשה - בגוף. והנה לא אמר הכתוב שלא האמינו, כי מאמינים היו שפקד ה' את עמו, אבל לטרדת נפשם ועמל גופם, לא היה להם פנאי לשמוע אל משה.

והנה אמר אחר זה: "וידבר יי' אל משה לאמר, בא דבר אל פרעה" וגו'. להודיע, שבמקום יב-יז הזה עלה⁴ משה רבינו עליו השלום, לדבר עמו ה' פנים בפנים, והוא אשר יאמר עליו: "וידבר יי' אל משה". ולזה לא תמצא בלשון הזה בדבורי ה' למשה עד עתה. וגם בשאר הנביאים לא תמצא: וידבר יי', כמו שתמצא⁵ שנאמר במשה, אלא: "ויהי דבר יי' אלי לאמר"⁶, או: "יאמר יי' אלי"⁷, לא: וידבר יי'. ולפי שהיתה זו אליו מעלה רמה, לזה רשם אותה הכתוב כאן. וצוהו שיבא אל פרעה, רוצה לומר שיכנס בהיכלו מבלי קריאה.

ומפני זה עשה משה רבינו עליו השלום ק"ו מזה לענין, באמרו: "הן בני ישראל לא שמעו אלי ואיך ישמעני פרעה". רוצה לומר: הן בני ישראל, עם היותם מאמינים, לא שמעו אלי מפני טרדת נפשם ועמלם, ואיך אם כן ישמעני פרעה שאינו מאמין בדבר מזה. ויתחברו אם כן שתי סבות מונעות השמיעה: האחת, מפאת השומע פרעה שאינו מאמין לדברי, ולכן לא ירצה לשומען. והשנית, מצד המדבר המשמיע. אני אני הוא, שבהיותי ערל שפתים יקוץ משמוע דברי. וזהו הקל וחומר שאמרו זכרונם לברכה (בראשית רבה צב, ז). והוא קל וחומר אמתי, שאם בני ישראל לא שמעו בהיותם מאמינים, איך ישמע פרעה עם היותו⁸ בלתי מאמין. ולכן לא תלה משה רבינו עליו השלום ענינם באמונה כי אם בשמיעה.

והנה באמרו: "וידבר משה לפני יי' לאמר", מגלה לנו כלל גדול בתורה. שאין הכוונה תמיד במלת "לאמר" - שיאמר אותו לאחרים, וכמו שהוכיח הרמב"ן⁹ בראיות ישרות. אבל ענינו - זכרון אופן הדבור, כאלו אמר כאן: וידבר משה לפני ה' באמרו הן בני ישראל וגו'. והותרה בזה השאלה החמישית.

יב
תשובה לשאלה החמישית

באור מלת "לאמר"

אלות

1. פרשנו מצפה כאן אלה העיוניות על "הקף וחומר" עלומונים מן הפסוק, מה בדיוק אלתו?
2. פרשנו קובץ כי שתי סיבות היו לצובדא עלא מעו, מה הן ולמה חשוב להדעיס זאת?
3. מנין לו שהאמין באאלה?
4. בהלדמות זאת מאכר פרשנו את מצמדו המיוחד על משה ואופן מסירת דבריו, התוכף להסביר?
5. מה הן "שתי סיבות מונעות השמיעה" ומה ההבדל היסודי ביניהן?
6. לאחר זאת מהו אם כן ה"קף וחומר" לדעתו?
7. מה לא פקפק באמונתם כי אם תלה בשמיעתם, מה רוצה פרשנו עלמוך מכך?
8. מהו אותו "כלף גדול" שפרשנו לומר כאן וחלף על הרמב"ן?

* * *

וארא

כי הם ינחילו את המושכלות האמיתיות וידיעת האלקות בלי שום פקפק מורשה לדורות. "ומשה בן שמונים שנה (ואהרון בן שלוש ושמנים שנה) בדברם אל פרעה", (להלן ז, ז) כדי שיאמינו בם ישראל, כי זקנים כאלה לא ישקרו ולא ירמו אותם להוציאם במדבר וכו' והבן.

(ו, יד) 1. בצורה כזאת שלא יפול ספק. 2. בעית הפרנסה. 3. "דור דעה" — "ראתה שפחה על הים מה שלא ראה יחזקאל ושאר הנביאים". 4. על פי לשון הכתוב "והביטו אחרי משה" (שמות לג, ח) אותו דרשו חז"ל (ירושלמי ביכורים ג, ג) להבטתה של ביקורת מצד בני ישראל על כל מעשיו של משה רבינו. 5. כך שהתרשמות והשתכנעות בני ישראל דאו מגבואתו של משה, הפכו להיות נחלת הדורות אצל עם קשה עורף זה. 6. כגון מחלוקת קרח שהקיפה את שבט ראובן יחד עם קרח, ופרשת זמרי והמדינית בה היה מעורב שבט שמעון. 7. "וירא פנחס... ויקם מתוך העדה" (במדבר כה, ז) וזאת במקום משה ("והמה בוכים פתח אוהל מועד"), ובוזה יש לראות ביקורת עקיפה על אולת ידו של משה בנדון. 8. אחרי שרשמה התורה לפנינו את רשימת כל אותם האנשים אשר העבירו את פעולותיו של משה תחת שבט הביקורת החמור ביותר, היא מסכמת ואומרת.

ד. משך חכמה.
פרק ו' פסוק יד'

ו, יד אלה ראשי בית אבותם. הגה העמיד השי"ת משה ואהרון לנביאים ומנהיגים לבל יפל ספק בלבב בני ישראל ופקפוק בשליחותם. לכן בחר בהם שהם זקנים, והזקן בל יעשה תחבולות רמיה לרמות אחרים ובפרט להוציא עם שלם בלתי מסודר, ולהגיתם כצאן, אחרי כי זקן האיש ופחד המות נגדו, וחום רוחו כבר אבדה. כן בחר השי"ת כי יהיו מבקרים אחרי פעולות משה ומהרהרים אחריו בכל נטיה לרעה, כדי שלא יהיה שום פקפוק בגבואתו לדורות הבאים אחריו. והיו ארבעים שנה פגויים משדה וכרם², ולבבם טרוד רק במושכלות³, והיו מביטים אחריו בכל פרט ופרט⁴. וכן עם קשה עורף — דבר הנחקק בדבר קשה הוא חרות לעד לא ימחק⁵. לכן סיפר כי בני ראובן פלוא, ובני שמעון בן הכנענית ובני יצהר קרח ופנחס, אשר כל אלה — בני פלוא ושבט שמעון וקרח — היו מתנגדים אל משה בכל פרט⁶, ופנחס עשה מעצמו וקנא לה'⁷, אשר כל אלה לא נשאו פני משה, והיו מבקרים את מפעליו. לזה⁸ "הוא אהרון ומשה אשר אמר ה' להם הוציאו את בני ישראל מארץ מצרים" —

אמרות

1. פרשנו אמיא כאן את הפקתו הרציונית על הנהגת משה את ישראל, מה אמיא או מאפסר לו להביא זאת כאן?
2. מהי המצלה בקניט דוקא ולמה חשב להדגיש את טיפס?
3. איך הוא מוכיח את היותם ביקורתיים למשה?
4. מה טוב מוצא פרשנו בתכונה הפיליית se "צט קשה עורף"?
5. מה מוכיח מצפה פנחס?
6. איך כפל זאת החזיקו משה ואהרון מצמד?
7. מה הרציון וואו הלקח מכל זה?

* * *

ה. המשתדל.
פרק ז' פסוק יז'

[זין] כי אני ה': כי אני ה' המדבר אליך ע"י משה ואהרון, כי לא מלבם. ונהפכו לדם: ראיתי להזכיר כאן שיסת ר' נפתלי הירץ ויזיל בענין מכות מצרים: כל המכות שהביא הקב"ה על המצרים נחלקות לדי' סדרים, בכל סדר שלוש מכות, ואלו הן: הסדר הראשון תנין דם צפרדע, השני כנים ערוב דבר, השלישי שחין ברד ארבה, הרביעי חשך מכת בכורות וקריעת ים סוף; וארבעה סדרים אלה הם כנגד ארבעה משפטים הרעים הנוכרים ביהוקאל י"ד שבהן ה' דן את עולמו, והן דבר, חרב, רעב, חיה רעה; והנה כל א' מהסדרים האלה התחיל במופת אחד שהיה מכה קלה ובא להתרות בם, שאם לא ישובו יכה אותם אח"כ במכות גדולות ממנה, והתוכחות הללו תנין, כנים, שחין וחשך ואלה הם הנקראים אותות ומופתים, כי עם היותם מופתים ומעשה נס, הגה היו לאותות ולסימנים על המכות הבאות אחריהם; ובכל המכות הקדים התראה, ובאלה (תנין, כנים, חשך) לא התרה בהן, לפי שאינן מכות, אלא תוכחות והתראות על מה שיבוא אחריהן;

אמרות

1. מה פרשנו בא להדגיש הפירושו בקטע הראשון?
2. לפרשנו — בעקבות ר' נה' וילף — יש שיטה מיוחדת לפירושו המכות, כאשר הוא מצדף את: "תנין ואת קריעת ים סוף", למה?
3. מהו הרציון הפירושו לה ואלף סמך מה בפסוקים הוא מפרש כן?

* * *